

XALQARO NORDIK UNIVERSITETI

**«O‘ZBEKISTON — 2030” STRATEGIYASINI
AMALGA OSHIRISH YO‘NALISHLARI VA
ISTIQBOLLARI YOSHLAR NIGOHIDA»
MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY-
AMALIY KONFERENSIYA**

Toshkent – 2024

<i>Normurodova S.B., Shodmonov R.G'. Til va marketing</i>	166
<i>Odilova D.O., Shodmonov R.G'. East asia counturies languages and cultures .</i>	171
<i>Nabiyeva N.A., Shodmonov R.G'. Til o'qitish usullari; o'rganilayotgan tillarni o'qitish uchun qo'llaniladigan usullar, til o'rganishning foydali tomonlari.....</i>	176
<i>Narzullayeva A.Sh., Shodmonov R.G'. Onlayn til o'rganish platformalari</i>	180
<i>Junaydullaxonova M.A., Shodmonov R.G'. Kitobxonlik va uning mohiyatini anglash</i>	184
<i>Yaxshiboyeva M.B., Shodmonov R.G'. Dunyo tillarining soni va turkiy til</i>	189

II SHUBA

<i>Абдалов А.Б. Роль развития рынка ценных бумаг в дальнейшем повышении инвестиционной привлекательности страны</i>	193
<i>Saidova I.X. Investitsion muhit va uni belgilovchi omillar (kambag'allik darajasi va o'zbekiston sharoitida unga ta'sir qiluvchi omillar.)</i>	199
<i>Sunnatullayeva M.G'. Aholi salomatligini ta'minlash bo'yicha islohotlar - xalq kelajagi uchun poydevor masalalari.....</i>	205
<i>Kenjayev N. Temuriyzoda shohruh mirzo hukumronligi davrida temuriylar saltanatida aholi salomatligini ta'minlash bo'yicha tabobat maktablarining faoliyati.....</i>	208
<i>Атаджанова А.У. Определить концентрированной системы в составе чёрный смородины выращиваемой в хорезмской области.....</i>	211
<i>Mohinur Sh.Sh., Shodmonov R.G'. Alohida ehtiyojga ega bo'lgan bolalarga inklyuziv ta'limning o'rni.....</i>	213
<i>Sobirjonova D., Shodmonov R.G'. Koxlear implant bolalar bilan olib boriladigan korreksion ishlar.....</i>	218
<i>Sayfullayeva F., Shodmonov R.G'. Bolalardagi senzitiv davr va nutq rivojlanishi</i>	222
<i>Xamidullayeva M.J., Shodmonov R.G'. Maxsus pedagogika va uning bo'limlari</i>	226
<i>Alieva F., Shodmonov R.G'. Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar</i>	230
<i>Qurbonova K.A., Shodmonov R.G'. Bolalarda musiqani rivojlantirish.....</i>	234
<i>Komilova R.D., Shodmonov R.G'. Harakat tayanch a'zolarida buzilish bo'lgan bolalar</i>	237
<i>Turlibekova O., Shodmonov R.G'. Aqli zaif tushunchasi</i>	242
<i>Abdugafurova A., Shodmonov R.G'. Ruhiy rivojlanishi sustlashgan bolalar....</i>	247
<i>Zayniddinova M.Sh., Shodmonov R.G'. Daun sindromli bolalar</i>	251

Xulosa. Klinik va ruhiy-pedagogik tekshirishlarining ko'rsatishicha, xotira buzilishlari RRS bolalarning xarakterli belgilaridan biri ekan. Xotira jarayonlarining buzilishi murakkab va o'ziga xos ko'rinishiga ega. RRS bolalar xotirasining o'ziga xos tomoni shundan iboratki, ular xotirasining ayrim tomonlari ko'proq, ayrim tomonlari kamroq buzilganligidir. Xotira jarayonlari unumdorligining pasayishi, RRS bolalarda o'z faoliyatlarini unumli tashkil qila olmaslik, eslab qolishning samarali usullarini o'llay olmaslik natijasida kelib chiqadi.

Klinik va ruhiy-pedagogik tekshirishlarining ko'rsatishicha, xotira buzilishlari RRS bolalarning xarakterli belgilaridan biri ekan. Xotira jarayonlarining buzilishi murakkab va o'ziga xos ko'rinishiga ega. RRS bolalar xotirasining o'ziga xos tomoni shundan iboratki, ular xotirasining ayrim tomonlari ko'proq, ayrim tomonlari kamroq buzilganligidir. Xotira jarayonlari unumdorligining pasayishi, RRS bolalarda o'z faoliyatlarini unumli tashkil qila olmaslik, eslab qolishning samarali usullarini o'llay olmaslik natijasida kelib chiqadi.

Ularning aksariyat 7 yoshda ham maktabga bormasdan bog'chada qolishni hohlaydi. O'qishga bo'lgan qiziqishlarga nisbatan, o'yinga bo'lgan qiziqishlari ustunlik qiladi. O'yinga bo'lgan qiziqishining ustunlik qilganligi va o'qishda doimo, muntazam muvaffaqiyatsizlikka uchrab turishi natijasida bu bolalarda o'qishga nisbatan salbiy munosabat shakllana boradi. O'z-o'ziga ishonmaslik xislari shakllanadi. O'zlarining qobiliyatlarini baholashda haddan tashqari past baholash hollari kuzatiladi. Bu esa, ular shaxsining shakllanib yetishmasligi, hissiyot – iroda faoliyatlarida o'quv faoliyati uchun zarur bo'lgan bilish ehtiyojlarining shakllanmaganligida o'z ifodasini topadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Slayd Ruhiy rivojlanishi sustlashgan bolalar. Zulfizar Azimbayevna Toshkent
2. Ruhiy rivojlanishi sustlashgan bolalar 36

DAUN SINDROMLI BOLALAR

Zayniddinova Mohinur Sharofiddinovna¹

*¹Xalqaro Nordik universiteti
Maxsus pedagogika(logopediya)
1-kurs 1–MP-23 guruh talabasi
mohinur.zayniddinov@gmail.com*

Shodmonov Ruslan G'olib o'g'li²

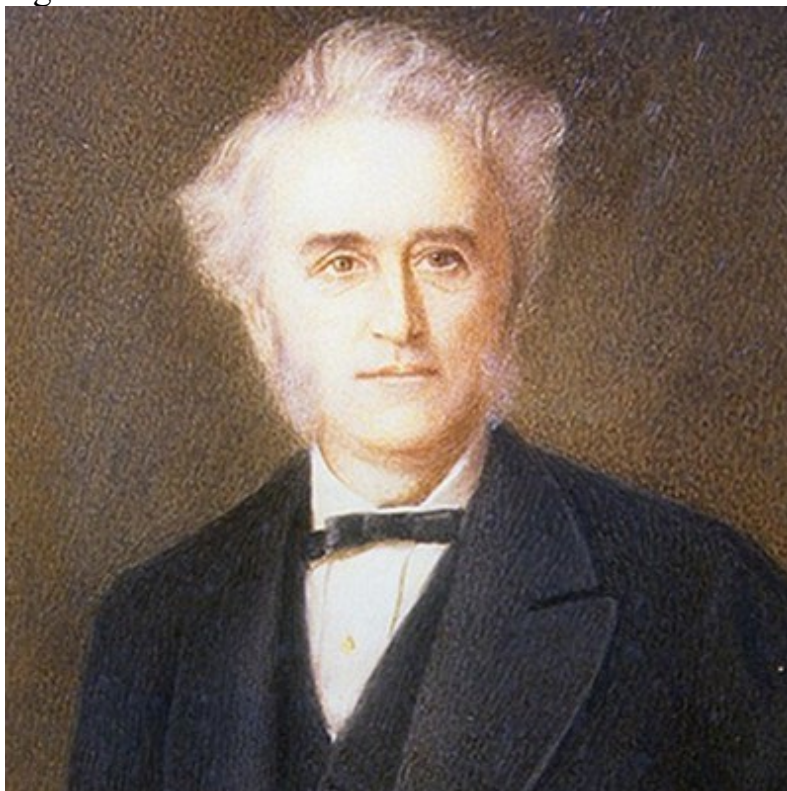
*²Xalqaro Nordik universiteti doktoranti
r.shodmonov@nordicuniversity.org*

Annotatsiya: Trisomiya 21, xromosomaning uchinchi nusxasini hosil bo'lishi, kasallik belgilari va turlari, kelib chiqishiga asosiy omil, dunyo bo'yicha ushbu kasallikka ega bolalar statistikasi, daun sindromli bolalar bilan ishlash uchun maxsus muolajalar, kasallikni bartaraf etish

Kalit so'zlar: Daun sindromi, mozaik va translokatsion turlari, regressga uchrashi, tug'ma yurak nuqsoni, aqli zaiflik va jismoniy jihatdan buzilish, ko'z kasalliklari, umr bo'yi nogironlik, maxsus kompleks yordam muhtoj.

Ma'lumki, Aqliy va Jismoniy faoliyatida buzilishga ega bo'lgan bolalar ko'p hollarda irsiy kasallik tufayli yuzaga kelishi mumkin. Shu jumladan, irsiy kasalliklarga oid bo'lgan Daun Sindromi yoki Trisomiya 21 deb ataluvchi xromosoma kasalligi bilan tanishamiz.

Ushbu Daun Sindromi nomini kelib chiqish tarixiga nazar tashlasak, U 1866 yilda sindromni birinchi marta ta'riflagan britaniyalik shifokor Jon Lengdon Daun sharafiga nomlangan.

1- rasm (1828-1896) John Langdon Down¹

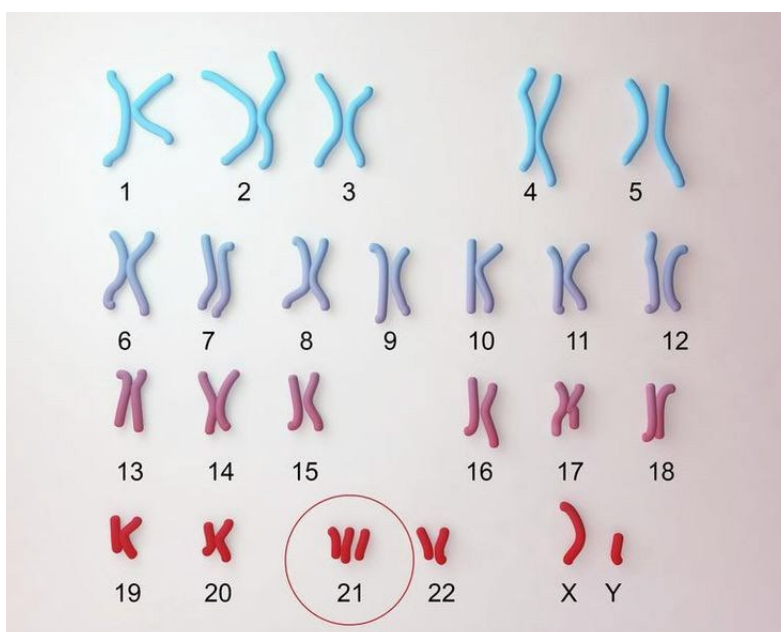
1866 yilda ahmoqlarning etnik tasnifini tasvirlagan o'zining yakuniy nashrida u Kavkaz, Efiopiya, Malayya, Amerika hindu va mo'g'ul deb ta'riflagan bemorlarning jismoniy xususiyatlariga ishora qildi. Aynan shu toifalarning oxirgisi bo'lib, hozirda Daun sindromi deb nomlanuvchi kasallikning birinchi tavsifini o'z ichiga olgan.

U shunday deb yozgan edi: "Ushbu maqolada men ushbu bo'linishga alohida e'tibor qaratmoqchiman. Tug'ma ahmoqlarning juda ko'p soni mo'g'ullarga xosdir. Shu qadar aniqki, yonma-yon qo'yilganda, namunalar taqqoslanganiga ishonish qiyin. Ular bir ota- onaning farzandlari emas. Mo'g'ul tipidagi ahmoqlar soni shunchalik ko'pki, ular aqliy jihatdan bir-biriga shunchalik o'xshashki, men ushbu irqiy bo'linmaning ahmoq a'zosini tasvirlab beraman. Mening kuzatuvim ostida bo'lgan juda ko'p."

Keyinchalik, Fransiyalik Doktor Jérôme Lejeune 1958 yilda Raymond Turpin laboratoriyasida ishlayotganida Daun sindromining 21 - juftidagi qo'shimcha xromosoma sabab bo'lganligini aniqladi. Frantsiya Fanlar akademiyasi 1959 yil 26 yanvarda uning ilmiy ishini nashr etdi. Jahon tarixida birinchi marta, uning

kashfiyoti aqliy zaiflik va xromosoma anomaliyasi o'rtasidagi bog'liqlikni o'rnatdi. Ushbu kashfiyotdan so'ng zamonaviy genetika uchun ulkan tadqiqot maydoni ochildi va yangi fan - sitogenetikaga asos solindi. O'sha vaqtga qadar inson irsiyatiga oid bilimlar Trisomiya 21 va irsiy materialdagi boshqa anomaliyalarni tushuntirib bera olmadi.

Kasallik kelib chiqishi: 21-xromosomaning qo'shimcha nusxasidagi genlar Daun sindromi bilan bog'liq barcha xususiyatlar uchun javobgardir. Odatda, har bir inson hujayrasida 23 juft turli xil xromosomalar mavjud. Har bir xromosomada tanamizning to'g'ri rivojlanishi va saqlanishi uchun zarur bo'lgan genlar mavjud. Tug'ilish paytida odam onadan 23 ta xromosomani (tuxum hujayrasi orqali) va otadan 23 ta xromosomani (sperma hujayrasi orqali) oladi.

2- Rasm. Daun sindromi bo'lgan shaxslarning taxminan 95% 21-sonli qo'shimcha xromosomani meros qilib oladi

Biroq, ba'zida odam ota-onadan biridan qo'shimcha xromosomani meros qilib oladi. Daun sindromida odam ko'pincha onadan 21-xromosomaning ikkita nusxasini va otadan bitta xromosoma 21-ni meros qilib oladi, jami uchta xromosoma 21. Daun sindromi uchta xromosoma 21 ning irsiylanishidan kelib chiqqanligi sababli, buzilish trisomiya 21 deb ham ataladi. Daun sindromi bo'lgan shaxslarning taxminan 95% 21-sonli qo'shimcha xromosomani meros qilib oladi.

Daun Sindromi umr bo'yi aqliy nogironlik va rivojlanish kechikishiga olib keladi. Bu eng keng tarqalgan irsiy xromosoma buzilishi va bolalarda o'rganish qobiliyatining regressga uchrashi va buzilishining sababi. Shuningdek, u odatda boshqa tibbiy anormalliklarga, jumladan yurak va oshqozon-ichak kasalliklariga sabab bo'ladi.

Daun sindromi bo'lgan ko'plab odamlar umumiy jismoniy belgilarga ega va sog'lom hayot kechiradilar. Ammo Daun sindromi bo'lgan ba'zi odamlarda bir yoki bir nechta tug'ma nuqsonlar yoki boshqa sog'liq muammolari bo'lishi mumkin. Eng keng tarqalganlardan ba'zilar quyidagilardan iborat:

Eshitish qobiliyatini yo'qotish

Kutish apnesi (uyqu paytida nafas olishni qayta-qayta to'xtatishga olib keladigan kasallik)

Quloq infeksiyalari Ko'z kasalliklari

Tug'ma yurak nuqsonlari (tug'ilishda mavjud bo'lgan yurak nuqsonlari)
Ovqat hazm qilish muammolari

Orqa miyaning yuqori qismi bilan bog'liq muammolar Semirib ketish

Tibbiyot xodimlari muntazam ravishda Daun sindromi bo'lgan bolalarni ushbu holatlar uchun kuzatib boradilar. Shuningdek ularda turli xil asoratlarni kuzatiladi.

Tug'ma yurak nuqsoni ham bo'lgan Daun sindromi bo'lgan chaqaloqlar aniqlandi, besh marta yurak nuqsoni bo'lmagan Daun sindromli chaqaloqlarga qaraganda hayotning birinchi yilida o'lish ehtimoli ko'proq. Xuddi shunday, tug'ma yurak nuqsoni 20 yoshgacha bo'lgan o'limning eng katta bashoratchilaridan biridir. Biroq, yurak jarrohligidagi yangi ishlanmalar bu kasallikka chalingan odamlarning uzoq umr ko'rishiga yordam beradi.

Daun sindromi bo'lmagan bolalar bilan solishtirganda, Daun sindromi bo'lgan bolalarda eshitish qobiliyatini yo'qotish kabi asoratlar xavfi yuqori 75 foizgacha ta'sir qilishi mumkin va katarakta kabi ko'z kasalliklari 60 foizgacha.

Daun sindromi bo'lgan odamlar, odatda, yengil va o'rta darajada past diapazonda IQ (aql o'lchovi) ga ega va boshqa bolalarga qaraganda sekinroq gapirishadi. Daun sindromining ba'zi umumiy jismoniy xususiyatlariga quyidagilar kiradi:

Yassilangan yuz, ayniqsa burun ko'prigi Bodomsimon ko'zlar yuqoriga qiya
Qisqa bo'yin

Kichik quloqlar

Og'izdan chiqib ketishga moyil bo'lgan til Ko'zning irisida (rangli qismi) mayda oq dog'lar Kichik qo'llar va oyoqlar

Qo'lning kafti bo'ylab bitta chiziq (palma burmasi) Ba'zan bosh barmog'iga egilgan kichik pushti barmoqlar

Mushaklarning zaif ohanglari yoki bo'g'imlarning bo'shashishi Bolalar va kattalardagi bo'yi pastroq

Daun sindromining turlari:

Daun sindromining uch turi mavjud. Odamlar ko'pincha xromosomalarga qaramasdan har bir turni farqlay olmaydilar, chunki jismoniy xususiyatlar va xatti-harakatlar o'xshashdir.

Trisomiya 21

Daun sindromi bo'lgan odamlarning taxminan 95% trisomiya 21ga ega. 2 Ushbu turdagi Daun sindromi bilan tanadagi har bir hujayrada 21-xromosomaning odatdagi 2 nusxasi o'rniga 3 ta alohida nusxasi mavjud.

Translokatsion Daun sindromi

Daun sindromi bo'lgan odamlarning taxminan 3% dan 4% gacha qo'shimcha 21- xromosomani emas, balki boshqa xromosomaga (odatda 14-xromosoma) birlashtirilgan qo'shimcha 21-xromosoma genlarini meros qilib oladi. Bu translokatsiya deb ataladi. Ko'pincha translokatsiyalar kontsepsiya paytida tasodifiy hodisalardir Biroq, ba'zi hollarda, ota-ona translokatsiyaning muvozanatli

tashuvchisi hisoblanadi: ota-onada 21- xromosomaning ikkita nusxasi mavjud, ammo genlarning ba'zilari boshqa xromosomaga taqsimlanadi. Agar chaqaloq xromosomani 21-xromosomadan qo'shimcha genlar bilan meros qilib olsa, u holda bolada Daun sindromi bo'ladi (ikkita xromosoma 21 va boshqa xromosomaga qo'shimcha 21 xromosoma genlari).

Mozaik Daun sindromi

Daun sindromi bo'lgan odamlarning taxminan 2% dan 4% gacha 21-xromosomadan qo'shimcha genlarni meros qilib oladi, lekin tananing har bir hujayrasida emas. Bu mozaik Daun sindromi sifatida tanilgan. Bu shaxslar, masalan, mushak hujayralarida 21- xromosomadan qo'shimcha genlarni meros qilib olishlari mumkin, ammo boshqa turdagi hujayralarda emas. 21-xromosomadan qo'shimcha genlarga ega bo'lgan hujayralar foizi mozaik Daun sindromi bo'lgan odamlarda o'zgarganligi sababli, ular ko'pincha barcha tipik jismoniy xususiyatlarga ega emas va to'liq trisomiya 21 bo'lgan odamlar kabi jiddiy aqliy zaiflashishi mumkin emas.

Ba'zida mozaik Daun sindromi shunchalik yumshoqki, u aniqlanmaydi. Boshqa tomondan, agar genetik tekshiruv o'tkazilmagan bo'lsa, mozaik Daun sindromi ham trisomiya 21 sifatida noto'g'ri tashxis qo'yilishi mumkin.

- Daun Sindromining kelib chiqishiga asosiy omil.

Daun sindromi bo'lgan bola tug'ilish ehtimolini oshiradigan yagona omil yoshdir.

Biroq, yosh ayollarda tug'ilish darajasi yuqori bo'lganligi sababli, Daun sindromli bolalarning 51 foizi 35 yoshgacha bo'lgan ayollarda tug'iladi. Daun sindromi atrof-muhit omillari yoki homiladorlikdan oldin yoki homiladorlik paytida ota-onalarning harakatlaridan kelib chiqqanligini ko'rsatadigan aniq ilmiy tadqiqotlar mavjud emas. Daun sindromini keltirib chiqaradigan 21-xromosomaning qo'shimcha qisman yoki to'liq nusxasi ota-onadan kelib chiqishi mumkin. Taxminan 5% hollarda otasi kuzatilgan.

Daun sindromi barcha irq va iqtisodiy darajadagi odamlarda uchraydi, ammo keksa ayollarda Daun sindromi bo'lgan bola tug'ish ehtimoli ko'proq. 35 yoshli ayolda Daun sindromi bo'lgan bolani homilador bo'lish ehtimoli 350 tadan bittaga to'g'ri keladi va 40 yoshga kelib bu imkoniyat sekin-asta 100 tadan 1 ga oshadi. 45 yoshda kasallanish 30 dan 1 ga teng bo'ladi. Ushbu kasallik kelib chiqishi katta ehtimollik bilan onaning yoshi ortgani sayin Daun sindromli farzand tug'ilish foizi ortib boradi.

Ushbu kasallikga ega bolalar statistikasiga ko'ra, Daun sindromi Qo'shma Shtatlardagi eng keng tarqalgan xromosoma kasalligidir. Har yili AQShda 6000 ga yaqin chaqaloq Daun sindromi bilan tug'iladi, bu har 700 tug'ilgan chaqaloqdan 1 tasini tashkil qiladi.

1979-2003 yillar oralig'ida Daun sindromi bilan tug'ilgan chaqaloqlar soni taxminan 30% ga oshdi. Keksa onalar yosh onalarga qaraganda Daun sindromi bilan kasallangan chaqaloqqa ega bo'lish ehtimoli ko'proq. Boshqacha qilib aytganda, onaning yoshi oshgani sayin Daun sindromining tarqalishi ortadi. Tarqalishi - bu ma'lum bir guruh odamlarda kasallik qanchalik tez-tez sodir bo'lishini taxmin qilish. Daun sindromining tarqalishini baholash uchun Daun sindromidan

ta'sirlangan homiladorlik soni tirik tug'ilganlarning umumiy soni bilan taqqoslanadi.

Daun sindromli odamlarning umr ko'rish davomiyligi 1960 yildan 2007 yilgacha keskin oshdi. 1960 yilda Daun sindromi bilan og'rikan odamlar o'rtacha 10 yil umr ko'rdi. 2007 yilda Daun sindromi bilan og'rikan odamlar o'rtacha 47 yil umr ko'rishgan. 1983 yildan 2003 yilgacha Daun sindromi bilan tug'ilgan chaqaloqlarning taxminan 93 foizi bir yoshgacha tirik qolgan. Xuddi shu davrda Daun sindromi bilan tug'ilgan chaqaloqlarning qariyb 88 foizi 20 yoshgacha tirik qolgan.

Vaqt o'tishi bilan bir yoshga to'lmasdan vafot etgan Daun sindromi bo'lgan chaqaloqlar soni kamaydi. Masalan, 1979 yildan 2003 yilgacha Daun sindromi bo'lgan chaqaloqlar orasida hayotning birinchi yilidagi o'lim darajasi 8,5% dan 5,0% gacha, taxminan 41% ga kamaydi. Taqqoslash uchun, umumiy aholi orasida hayotning birinchi yilidagi barcha chaqaloqlar orasida o'lim darajasi 1979-1983 yillarda 1,5% dan 1999-2003 yillarda 0,9% gacha, taxminan 40% ga kamaydi.

Daun Sindromli bolalar uchun qo'llaniladigan muolajalar.

Daun sindromi umr bo'yi davom etadigan kasallikdir. Hayotning dastlabki davridagi xizmatlar ko'pincha Daun sindromi bo'lgan chaqaloqlar va bolalarga jismoniy va intellektual qobiliyatlarini yaxshilashga yordam beradi. Ushbu xizmatlarning aksariyati Daun sindromli bolalarning to'liq salohiyatini rivojlantirishga yordam berishga qaratilgan. Ushbu xizmatlar nutq, kasbiy va jismoniy terapiyani o'z ichiga oladi va ular odatda har bir shtatda erta aralashuv dasturlari orqali taklif etiladi. Daun sindromi bo'lgan bolalar maktabda qo'shimcha yordam yoki e'tiborga muhtoj bo'lishi mumkin, garchi ko'plab bolalar muntazam sinflarga kiritilgan. 21-mart Butunjahon Daun sindromi kuni (WDSD) BMT tomonidan 2012-yildan beri rasman nishonlanib kelinayotgan global xabardorlik kunidir.

Xulosa. Daun sindromi bo'lgan bola, shifokorlar, maxsus o'qituvchilar, Logopedlar, kasb-hunar terapevtlari, fizioterapevtlar va ijtimoiy xodimlarni o'z ichiga olgan sog'liqni saqlash mutaxassislari jamoasidan yordam olishi lozim. Daun sindromi bo'lgan bolalar bilan muloqotda bo'lgan barcha mutaxassislar ishlayotganda, uning ruhini cho'ktirmasdan, rag'batlantirish va dalda berishlari kerak deb hisoblayman. Daun sindromi bo'lgan bolalar va yoshlar ma'lum darajada o'rganish qobiliyatiga ega . Bu ular kundalik hayotda yordamga muhtoj bo'lishi mumkinligini anglatadi. Ular Daun sindromi bo'lgan bolalar muntazam ravishda bolalar shifokori ko'rikdan o'tishlari kerak. Daun sindromli bolaning

yordamga muhtoj bo'lgan narsa har bir kishi uchun farq qiladi. Va bu ularning yoshi ulg'aygan sari o'zgarishi mumkin. So'nggi o'n yilliklarda Daun sindromi bilan kasallangan odamlarning umr ko'rish davomiyligi sezilarli darajada yaxshilandi. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Daun sindromi katta tibbiy va ijtimoiy xarajatlarga olib keladigan tug'ma nuqson bo'lib, hozirgi vaqtda Daun sindromini tibbiy davolab bo'lmaydi. Shunday qilib, barcha homilador ayollarni Daun Sindromi uchun shifokor ko'rigidan o'tish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1- <https://www.cdc.gov/ncbddd/birthdefects/downsyndrome.html>
- 2- <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5125364/>
- 3- Maxsus Pedagogika Kitobi. M. U. Xamidova 2018-nashri
- 4- <https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/down-syndrome/symptoms-causes/syc-20355977>
- 5- <http://www.intellectualdisability.info/changing-values/history-of-downs-syndrome>
- 6- <https://pin.it/3hGVY2oNB>
- 7- <https://www.nhs.uk/conditions/downs-syndrome/how-to-help-children-and-young-people/>